

Pár szál deszka és szenvedély

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a Színpad 10. évfordulóján előadhatok Önöknek. Először is gratulálni szeretnék ehhez a nagyszerű évfordulóhoz, igazán elismerésre méltó, hogy egy ilyen szakmai lap már tíz éve sikeresen működik. Előadásom címét Lope De Vegától loptam. Eredetileg úgy szól, hogy a színházhoz kell: három szál deszka, két színész és egy szenvedély. Előadásomban a színházi struktúra és finanszírozás várható alakulásával foglalkozom, így a kölcsönvett cím ennek megfelelően egyszerűsödött.

Bevezetésül **Zsámbéki Gábortól** szeretnék idézni, aki idén február 18-án egy televízió-műsorban a következőket mondta:

„Ez a fajta struktúra, ami most létezik, ennek pillanatokon belül vége lesz. Ez nem életképes. Utána nem hiszem, hogy jobb jön. Elsősorban azért, mert az állam szinte kivétel nélkül – tán egy-két európai országot kivéve – kivonul a finanszírozásból. Úgyhogy ez nagyon ijesztő.”

Mélyen egyetértve Zsámbékival, nézzük, **milyen tényezők befolyásolják** ma a színházi struktúra változását:

1. Az állami (önkormányzati) támogatás csökkenése. Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a közösségi támogatás relatíve egyre kevesebb lesz Magyarországon. A csökkenést ráadásul az a szektor érzi leginkább, amely egyébként is nagyon nehéz körülmények között dolgozik, a független magántársulatok, akik számára a színház elsősorban művészeti akció, és nem fogasztható bóvlik gyártása.

2. A piaci szereplők aktiválódása. Itt nem-

csak a magánszínházakra gondolok, hanem azokra a rendezvényszervezők által gyártott szórakoztató és időtöltő produkciókra, amelyek a társasági adó igénybevételével ma már jelentős haszonra tehetnek szert. Az aktiválódás társadalmi és politikai kapcsolatteremtésre, piaci kommunikációra és marketingre is vonatkozik.

3. A nézői szokások átalakulása. A mai közönség jelentősen különbözik a tegnaptól. Már nem több hónappal előre veszi meg a jegyet közönségszervezőtől vagy a pénztárban, hanem egyre gyakrabban interneten és aznapra. Ma már csak kevés rendező nevéet ismeri a közönség – a sztárok, celebek közönségvonzó értéke ugyanakkor egyre növekszik.

4. A versenytársak agressziója. A kilencvenes évek puha kapitalizmusa után egyre keményebb eszközökhöz nyúlnak a versenytársak. Vonatkozik ez a sztárok, celebek megszerzésére, az egyre erősebb reklámra és kommunikációra, és a külföldön sikerre vitt produkciók hazai felhasználásának megszerzésére. Az együttmű-

ködés helyett a verseny lesz a legfőbb módszer a fizetőképes közönség – és rajta keresztül a haszon – megszerzésére.

Előadásom témáját a Színház osztályozása¹ és az Üzlet és Művészet² című tanulmányomban foglalt módszertan és értelmezés figyelembevételével 12 szempont alapján mutatom be.

A színház tulajdonosi szerkezetének változása

Jelentős változás következett be mind abszolút, mind relatív értelemben: míg 2010-ben 87, addig 2013-ban már kerekén 100 magánszínházat regisztrált a Központi Statisztikai Hivatal. A közszínházak száma a jelzett időszakban egygyel csökkent, mivel egy színház megszűnt (Budapesti Kamaraszínház), egy létrejött (Zenthe Ferenc Színház, Salgótarján), egyet pedig privatizáltak (Játékszín, Budapest). 2015-ben újabb →

¹ Színpad 2012. 3. szám

² Színpad 2014. 4. szám

► Dr. Venczel Sándor előad

→ csökkenés várható: a Budapesti Közgyűlés privatizálja a Centrál Színházat. Nem tudni, mi lesz a Bárka Színház sora, félo, hogy megszűnik.

A trend elég egyértelmű ahhoz, hogy tévedés kockázata nélkül kimondhassuk: a magánszínházak száma tovább fog szaporodni a közösségi színházak kárára.

A változás egyértelmű és radikális: míg a közszínházak nézőszáma 6%-kal, addig a magánszínházaké 4,8-szeresére nőtt három év alatt. Míg 2010-ben a magánszínházak az összes nézőszám 6,6%-át adták, addig **ez az arány közel 25%-ra nőtt!**

A nézőszám alakulása (ezer főben)

	2010	Az összes %-ában	2013	Az összes %-ában	Változás
Magánszínházak	293	6,6	1416	24,3	483,3%
Közösségi színházak	4159	93,4	4407	75,7	106,0%
Összesen	4452	100,0	5823	100,0	130,8%

A változás oka egyrészt a magánszínházak számának növekedésében, másrészt annak köszönhető, hogy a társasági adó igénybevétele miatt ma már minden színháznak elemi érdeke a pontos nézőszám- és jegybevételi adminisztráció. Valószínűleg ez az oka annak is, hogy a hat legnagyobb magánszínház közül csak egynek, a Turay Ida Színháznak volt rögzített nézőszáma 2010-ben.

A legnagyobb magánszínházak nézőszáma 2013-ban

Magánszínház neve	Nézőszám
Rivalda Stúdió	187 922
DNS Dumasínház	138 247
Turay Ida Színház	127 346
Fogi Színházi Egyesület	96 975
Manna Kulturális Egyesület	93 607
Városi Moziért és Színi Kultúráért	48 697
6 színház összesen	692 794
az összes magánszínház arányában	48,9%

Meglepőnek tűnhet a rangsor, hiszen kevesen tudják, hogy milyen tevékenységet takarnak a fenti színházi megnevezések. A Rivalda Stúdió Nonprofit Kft. mögött az Experidance együtttest található. A DNS Dumasínház Kulturális Egyesület repertoárján 66 produkció található, ez év március 18. és április 30. között 102 előadást tartottak! A Fogi Színházat Fogarassy András alapította, és főleg gyermekdarabokkal járják az országot. A Manna Kulturális Egyesület műsrotárában 25 produkcióból választhat a közönség. Fentiek alapján minden-

A tao. tv. szerinti legnagyobb támogatott színházak és támogatásuk forintban 2013-ban

Színház neve	Tao.-támogatás	Az összes támogatás arányában
Rivalda Stúdió	2 013 600 000	11,9
Budapesti Operettszínház	1 131 007 000	6,7
Madách Színház	599 730 000	3,5
Magyar Állami Operaház	509 740 680	3,0
Vígszínház	487 865 000	2,9
Maszka Színház	428 000 000	2,5
ÖSSZES TAO.-TÁMOGATÁS	16 952 892 424	100,0

egyrészt valahonnan pótolni kell a kieső közösségi támogatást, másrészt a jegybevétel nagyságától függ a tao. szerinti támogatás nagysága is.

Nézőszámuk tudatában már **nem túl nagy meglepetés** a Rivalda első helyezése, ám ha visszszámoljuk a támogatásból és a nézőszámból az átlaghelyarat, úgy már megdöbbenhetünk, hiszen a 2013. évi átlaghelyár **13 ezer 400 forint!** Új piaci szereplőként tűnik fel a Maszka Színház, amely valószínűleg külföldi show-műsorainak köszönheti előkelő helyezését.

A statisztikák alapos elemzése után feltétlenül szükségesnek tartom a tao. tv. felülvizsgálatát. Maga a tao.-támogatás **alapelve hamis**, hiszen mitől gondolhatná bárki, hogy a néző és a fenntartó közösség mellett/helyett a vállalkozó jobban el tudja dönteni, hogy a színház érdemes-e támogatásra! A legegyszerűbb az eltörlése lenne, ám félo, hogy az így kieső forrást sem az önkormányzat, sem az állam nem lenne hajlandó pótolni.

Változás a repertoárban

Az eddigi statisztikák és a színházak honlapjai is elég információt adnak annak vélelmezéséhez, hogy a zenés-táncos színházak, illetve **produkciók aránya egyre nő**. Ennek két fő okáról (közösségi támogatás csökkenése, tao. tv. hatása) már beszéltünk. Prognózisunk szerint a klasszikus prózai produkció aránya csökkeni fog, és tovább erősödik a zenés-táncos produkciók aránya és nézőszáma.

Az épület és társulat viszonyának változása

A Szabó István által kidolgozott metódus szerint **négy alapvető viszonyt** fogalmazhatunk meg. (Lásd a Színházi struktúra helyzete című tanulmányt a szinbizdasag.hu honlapon!) A közszínházakban jelenleg döntő egy színház, egy társulat párosítása mellett ma már megjelentek a befogadó színházak, a színházi inkubátorházak is. Várhatóan a forráshiány arra fogja kényszeríteni a közszínházakat, hogy megnyissák kapuikat olyan új és gyümölcsöző párosítások számára, amelyek akár új működési struktúrákat is eredményezhetnek.

képpen igazoltnak tekinthetjük, hogy a magánszínházak **egyre nagyobb szerephez jutnak** a magyar színházi kultúrában.

Változások a gazdálkodási formában

Jelentős változásokat figyelhetünk meg a színházak gazdálkodási formájának átalakulásában: a fővárosi önkormányzat színházainak már mindegyike nonprofit kft. Vidéken még többségben vannak a költségvetési intézmények, de várható, hogy **néhány éven belül azok is átalakulhatnak** a színházi működéshez jobban illeszkedő nonprofit gazdasági társasági formára.

A játsszói mód átalakulása

Az elmúlt években tovább nőtt az ensuit formában játszott produkciók száma. A díszletek nagysága és bonyolultsága, a beszerelés nehézségei és munkai igényének nagysága arra kényszeríti színházainkat, hogy egyre több produkciót játsszanak folyamatosan. Természetesen még nem uralkodott el teljesen az ensuit, de szinte minden színházban láthatjuk a fél-ensuit, a bokorjátsszás jeleit. Mindez nemcsak a közszínházakra, hanem a magánszínházakra is vonatkozik – talán rájuk még jobban is, hisz náluk erősebben hatnak a pénzhiány következményei. Amennyiben a finanszírozásban nem következik be erőteljes javulás, úgy biztosan állíthatjuk, hogy a játsszói mód átalakulása folytatódik tovább, vagyis **csökken a repertoárjátsszás, és nő az ensuit** és a fél-ensuit játsszás aránya.

A finanszírozás változásai

További erőteljes változások következnek be a finanszírozás alakulásában. Várhatóan tovább **nő a színházak saját bevételeinek aránya**, hiszen

A megcélzott közönségréteg alakulása

Nincsenek erre vonatkozó hivatalos statisztikák, de a honlapokon felkínált repertoárok egyértelmű változást mutatnak. A magánszínházak egy jelentős része észrevette, hogy a nagyszínházak alig játszanak **gyermekdarabokat**, így az egyik fő piaci területet máris sikerült megszerezni maguknak. Ilyen újonnan elfoglalt piaci szegmens még a **szórakoztató tánc és az úgynevezett dumaszínház**. Várhatóan a színház üzletiesedése nyomán a jövőben még tovább fog bővülni a kiszorgálandó színházi igények választéka.

Tagozatszámok alakulása

A vidéken létrejött többtagozatú színházak várhatóan néhány évig még tartják magukat, ám hosszú távon a klasszikus – próza, opera, balett – hármas működésképtelenné válik. Várhatóan **marad a próza mint fő működési kör** (természetesen zenés darabokkal dúsítva), az opera és a balett nagy költségük és kis helyi közönségük miatt megszűnik. Az ilyen nézői igények vagy a fővárosban, vagy vendégszereplések szervezésével és/vagy magántársulatokkal való együttműködéssel kielégíthetők.

Az előadások helyszínének változása

Egyre több, **egyre különösebb és egyre vonzóbb** helyszíneken fognak játszani mind a

köz-, mind pedig a magánszínházak. A közszínházakat kötik még ugyan az épületek, de egyre gyakrabban kimenekülnek a szabadba vagy más épületrészekbe (utcára, térre, raktárba, lépcsőházba, lakásba, kamrába, parkolóba stb.). A magánszínházak egy része kőszínházra vágyik, de nagy részük éppen művészi szabadságuk és fantáziájuk kielégítése érdekében messze elkerüli a hagyományos dobozszínházakat.

Animáció

A ma még általában szétválasztott technikák egyre izgalmasabban fognak házasodni egymással. Itt nem csupán a hagyományos élő- és bábtechnikára gondolok, hanem arra, hogy a digitális technika – és vele együtt egy új kultúra – **egyre jobban megjelenik** a színházban is: a teremvilágításban, a díszletben, a hang- és fénytechnikában, a jegykezelésben, az épület működtetésében és így tovább (lásd még lovas- és látványszínházak).

A színházaknak fel kell készülniük arra, hogy a hagyományos élőszínház a százéves dobozaival **egyre kevésbé érdekli** a nézőket, így olyan technikákra van szükség, amelyekkel a néző, ha nem is színházépületbe, de mégis színházba csalogatható.

Függőség

A függőség alapvetően attól függ, mennyire van a színház kiszolgáltatva fenntartójának. A közszínházak közül legfüggőbb az állami színház, majd követi a vidéki önkormányzati színház. Náluk kevésbé függőek a fővárosi önkormányzat színházai. Kevésbé függők a pályázati úton támogatást kapó magánszínházak, de **a támogatást nem kapók az igazán függetlenek**.

A nagy feladat: megvalósítani olyan finanszírozási kultúrát, amelyben a támogatott továbbra sem lesz függő, de szabad marad. Kérdés, létezik-e ilyen támogatási kultúra.

Befejezésül **Zsámbéki Gábortól** idézek, aki idén február 18-án egy televízió-műsorban a következőket mondta:

„Természetesen nagyon hiszek a színházban, és abban is, hogy eltaposhatatlan. Változtathatja a formáját, és különböző módokon lehet nehézségek elé állítani, de mindig újra és újra elő fog kerülni...

Eltaposhatatlanul. Elsősorban azért, mert olyan alapvető tulajdonsága az embernek, mint az, hogy énekeljen vagy rajzoljon. Gondolt arra, hogy egyszer csak az éneklést vagy azt a készséget, hogy lerajzoljon valamit, megszüntetik?”

DR. VENCZEL SÁNDOR
színházi közgazda

STM M28